ğini kabul eden, İbn Mes'ûd ve Übey b. Kâ'b'ın kıraatlerini vahye dayanmadıkları gerekçesiyle reddeden ve tertip ettikleri mushaflardan dolayı onların dalâlete düştüğünü ileri süren Dırâr, açık beyanlar şeklinde belirtilmeyip gönülde saklanan inkâra yönelik kanaatlerin de küfür teşkil edeceğini söylemiştir.

Dırâr, Hz. Ali ile Âişe ve taraftarları arasında cereyan eden Cemel Vak'ası hakkında, her iki gruba duyduğu yakınlıktan dolayı herhangi bir kanaat belirtmemiş, Ali ile Muâviye arasındaki mücadelede Muâviye'yi hatalı bulmuş ve bu sebeple imâmetini kabul etmemiştir (Eş'arî, s. 457). Bu husus, onun Hz. Ali ile Muâviye'nin şiddetli taraftarlarının sergilediği tutumun aksine orta bir yol takip ettiğini gösterir. Ona göre imâmet Kureyş'e ait bir hak değildir. Meselâ bir Kureyşli ile bir Nabatî imamlık için aday oldukları takdirde, ileride Allah'a karşı gelmesi durumunda gücü ve çevresi daha etkisiz ve iktidardan uzaklaştırılması daha kolay olacağı için Nabatî'nin seçilmesi daha uygundur.

Değişik gruplara mensup olmaları sebebiyle aynı fikirleri paylaşmayan birçok kimsenin Dırâr'a nisbet edildiği (Dırâriyye) ve onun düşüncelerinden etkilendiği bilinmektedir. Meselâ Hüseyin en-Neccâr, Bişr b. Gıyâs el-Merîsî'den ders okumuş bir Mürciî olmasına rağmen Mürcie'ye karşı reddiyeler yazmış bulunan Dırâr'ın etkisinde kalmıştır. Hafs el-Ferd, Süfyân b. Sehtân ve Muhammed b. Îsâ el-Bürgûs gibi çağında ün kazanmış kelâm âlimleri de Dırâr'ın öğrencileri arasında yer alır.

Dırâr'a izâfe edilen eserlerin adları, müellifin orta yolu takip eden bir kelâmcı olduğunu destekler mahiyettedir. Onun zenâdıka, ilk ihtilâlci Şiî fırkalarından Mugîriyye ile Mansûriyye, Mürcie, Haşviyye, Müşebbihe vb. fırkaları reddeden eserlerinin adları kaynaklarda yer almakla birlikte bunların hiçbiri günümüze kadar ulaşmamıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitâbü'r-Red ʿale'z-zenâdıḳa, Kitâbü'r-Red ʿalâ cemîʿi'l-mülḥidîn, Kitâb ʿale'l-Mürciʾe fi'ş-şefâʿa, Kitâbü'r-Red ʿale'l-Ḫavâric, Kitâbü'r-Red ʿale'l-Vâḳıfe ve'l-Cehmiyye ve'l-Ġaylâniyye, Kitâbü'r-Red ʿale'r-Râfiża ve'l-Ḥaşviyye, Kitâbü't-Tevḥîd, Kitâbü Tenâḳużi'l-ḥadîs, Kitâbü'l-ʿİlm ʿale'n-nübüvve, Kitâbü İsbâti'r-rusül, Kitâbü Tefsîri'l-Ḳurʾân* (diğer eserleri için bk. İbnü'n-Nedîm, s. 215).

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntiṣâr*, s. 98, 100; Eş'arî, *Maḳālât* (Ritter) s. 154, 166, 174, 216, 281-282, 305-306, 317-318, 328, 330, 339-340, 345, 360, 373, 407-408, 421, 457, 462, 487-488, 510, 594; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 39; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 214-215; Kādî Abdülcebbâr, *el-Muġnî*, IV, 139; VI/2, s. 4; VIII, 4, 84; IX, 13; XI, 310; XIII, 6; XX/2, s. 199; a.mlf., *el-Muḥîṭ*, s. 158-159, 209, 408, 415, 454; Bağdâdî, *el-Farḳ* (Abdülhamîd), s. 213-215; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeyre), II, 266, 359; III, 7, 81; IV, 152; V, 61, 69, 70, 193; Şehristânî, *el-Milel* (Kîlânî), I, 90-91; Zehebî, *Mîzânü'l-iʿtidâl*, II, 328-329; Makrîzî, *el-Ḫıṭaṭ*, II, 346; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 203; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fığlalı), Ankara 1981, s. 182, 183, 185, 186, 233, 237-246, 253, 255, 257, 258, 265-274, 309-312, 348; a.mlf., "The Origin of the Islamic Doctrine of Acquisition", *JRAS* (1943), s. 234-247; Nüveyhiz, *Muʿcemü'l-müfessirîn*, I, 237-238; Josef van Ess, "Dirār b. ʿAmr und die Cahmiya", *Isl.*, XLIII (1967), s. 241-279; XLIV (1968), s. 1-70; a.mlf., "Une Lecture à

ABD b. EZVER

عبد بن أزور

bk. **DIRÂR b. EZVER**

Şair ve cengâver sahâbî.

DIRÂR b. EZVER

(ضرار بن الأزور)

Ebü'l-Ezver Dırâr b. Mâlik b. Evs el-Esedî (ö. 13/634)

Şair ve cengâver sahâbî.

Ebû Bilâl künyesiyle de anılmaktadır. Babası "eğri boyunlu" anlamına gelen Ezver lakabıyla tanındığı için o da Dırâr b. Ezver diye şöhret bulmuştur. Bazı kaynaklarda adının Abd b. Ezver olduğu söylenmekteyse de Abd'in onun kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Dırâr Esedoğulları'nın zenginlerindendi. 1000 devesi ve bunları güden birkaç çobanı vardı. Kabilesinden bir heyetle birlikte 9 (630) yılında Medine'ye gitti. Resûl-i Ekrem'den izin alarak huzurunda "Lâmiyye" kasidesini okudu. Bu kasidede içki, kumar, eğlence gibi zevk vasıtalarını, hatta ailesini ve bütün servetini terkederek Hz. Peygamber'in yanında müşriklere karşı savaşmaya geldiğini, bu alışverişte zararlı çıkmamayı ümit ettiğini ifade ediyordu. Hz. Peygamber kasideyi dinledikten sonra ona kârlı bir alışveriş yaptığını söyledi.

Hz. Peygamber Dırâr'ı, Benî Esed kabilesinin bir kolu olan Benî Saydâ'ya ve Benî Düel'in (Benî Dîl) bir kısmına elçi olarak gönderdi. Esedoğulları'ndan Tuleyha b. Huveylid dinden dönerek peygamber olduğunu iddia ettiği zaman da Resûl-i Ekrem Dırâr'ı Benî Esed yöneticilerini yakından gözetlemekle görevlendirdi. Dırâr bu yöneticilerin Tuleyha'nın gücünden korktuklarını görünce Tuleyha'ya karşı harekete geçmek üzere kabiledeki müslümanları bir araya topladı. Fakat bu sırada Hz. Peygamber'in vefat haberi gelince yalancı peygamber Tuleyha'nın etrafında toplananların sayısı hızla çoğaldı. Bunun üzerine Dırâr, Benî Esed'de görevli müslüman yöneticilerle birlikte Halife Hz. Ebû Bekir'in yanına döndü.

Dırâr yalancı peygamberlerle yapılan savaşlarda ve çeşitli bölgelerin fethi sırasında Hâlid b. Velîd'in emrindeki orduda yer aldı ve onun Temîmoğulları üzerine gönderdiği birliklerden birine kumandanlık yaptı. Bu birlik, Benî Temîm'in zekât âmili olduğu halde Hz. Peygamber'in vefatından sonra zekât toplanmasına karşı çıkan Mâlik b. Nüveyre ve adamlarıyla çarpışarak hepsini esir aldı ve onları Medine'de bulunan Hâlid b. Velîd'e teslim etti. Dırâr b. Ezver başkumandanın emriyle Mâlik b. Nüveyre'nin boynunu vurdu. Yemâme Savaşı'nda (11/633) yine Hâlid b. Velîd'in emrinde büyük kahramanlıklar gösterdi. Dırâr b. Ezver'in çeşitli savaşlara katıldıktan sonra Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) şehid düştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Fırat nehri kıyısında bugünkü Necef'in bulunduğu Bânikyâ'daki çetin savaşta aldığı ağır yaranın ıstırabından bahseden bir şiiri de onun 13 yılında vefat ettiğini göstermektedir. Bazı rivayetlerde Dırâr'ın Yemâme'de iki bacağını kaybettiği, buna

Dırâr b. Ezver'in Dırâr köyünde bulunan bir mescid içindeki sandukası - Ürdün

rağmen dizleri üzerinde çarpışmaya devam ettiği ve düşman atlarının ayağı altında ezilerek şehid düştüğü kaydedilmektedir. Ancak Yemâme'de bu şekilde şehid düşen sahâbînin onun kardeşi Zeyd b. Ezver olduğu bazı kaynaklarda zikredilmektedir. Taberî ise Dırâr'ın Hîre, Kādisiye, Yermük, Şam ve Halep'in fethinde bulunduktan sonra 18 (639) yılında vefat ettiğini söylemekte, İbnü'l-Esîr gibi bazı tarihçiler de bu görüşü benimsemektedir. Dırâr b. Ezver'in mezarı Vâdilürdün'de Gūrülbilevne bölgesindeki Dırâr köyünde küçük bir mescidin içinde bulunmaktadır.

Dırâr'ın Câhiliye devrinden itibaren ünlü atı Muhabber'in sırtında çeşitli savaşlarda yiğitlikler gösterdiği ve katıldığı her savaş için bir şiir söylediği rivayet edilmekte, hayatına yer veren eserlerde şiirlerinden örnekler bulunmaktadır. Kendisi gibi cesur ve şair olan kız kardeşi Havle bint Ezver de Şam ve Mısır gibi ülkelerin fethinde bulunmuş ve bu savaşlar için şiirler söylemiştir.

Dırâr b. Ezver Hz. Peygamber'den iki hadis rivayet etmiştir. Bunlardan biri, Resûl-i Ekrem'in huzurunda kasidesini okuduğu zaman Hz. Peygamber'in ona iyi bir alışveriş yaptığını söylemesi, diğeri de Hz. Peygamber'e hediye olarak sunduğu süt devesini onun emriyle sağarken kendisine Resûl-i Ekrem'in, "Memeyi büsbütün kurutma!" diye ihtarda bulunmasıdır (*Müsned*, IV, 76, 311, 322, 339; Dârimî, "Edâḥî", 25).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 76, 311, 322, 339; Dârimî, "Edâḥî", 25; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdi Abdülmecîd es-Selefî), Bağdad 1978-83, VIII, 294-297; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 63; III, 237-238, 620; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, VI, 39; Halîfe b. Hayyât, *eṭ-Ṭabaḳāt* (Zekkâr), I, 79, 286; Buhârî, *et-Târîḫu'l-kebîr*, IV, 338-339; Belâzürî, *Fütûḥ* (Fayda), s. 143, 351, 370; Taberî, *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), bk. İndeks; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre*, s. 313; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 211-212; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe*, III, 52-53, 513; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 343, 358, 367, 390, 392, 413, 429; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 14; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midaḥ* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dımaşk 1407/1987, s. 132-133; Safedî, *el-Vâfî*, XVI, 362-363; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, bk. İndeks; İbn Hudeyde, *el-Miṣbâḥu'l-muḍî fî küttâbi'n-nebî* (nşr. Muhammed Azîmüddîn), Beyrut 1405/1985, s. 217-220; İbn Hacer, *el-İṣâbe* (Bicâvî), III, 481-483; IV, 386; Sezgin, *GAS*, II, 227-228; Abdülazîz er-Rifâî, *Ḍırâr b. el-Ezver*, Cidde 1398/1978; Zuhûr Ahmed Ezher, "Ḍırâr b. el-Ezver el-Esedî", *UDMİ*, XII, 303-305.

 NEVZAT ÂŞIK

DIRÂR b. HATTÂB

(ضرار بن الخطاب)

Dırâr b. Hattâb b. Mirdâs el-Kureşî
(ö. 12/633 [?])

Şair sahâbî.

Babası Hattâb, Kureyş kabilesinin bir kolu olan Benî Fihr'in reisiydi. Kendisi de Kureyş'in en iyi şairi ve cengâveri sayılırdı. İslâmiyet'ten önce meydana gelen Ficâr Savaşı'nda Benî Fihr'in bayraktarlığını yapmıştı. Uhud, Hendek gibi muharebelerde müslümanlara karşı savaştı. Hendek Gazvesi'nde müslümanlar tarafından açılan hendeğin üzerinden atıyla atlayıp geçen dört kişiden biri de o idi. Mekke fethinde müslüman oldu.

Hâlid b. Velîd'in kardeşi Hişâm b. Velîd Devs kabilesinden birini öldürmüş, Dırâr bu kabileye gittiğinde Devsliler ona hücum ederek öldürülen adamın intikamını almak istemişlerdi. Zor durumda kalan Dırâr, Ümmü Cemîl adlı bir kadının evine sığınarak hayatını kurtarabilmişti. Bu olay üzerine "Ümmü Cemîl'den bile vefalı" sözüyle şöhrete kavuşan kadın, hayatını kurtardığı Dırâr b. Hattâb'ın Hz. Ömer'in (Ömer b. Hattâb) kardeşi olduğunu zannederek Medine'ye gitmişti. Hz. Ömer, "Ben onun sadece din kardeşiyim. Kendisi gazidir. Onu nasıl himaye ettiğini biliyoruz" diyerek Ümmü Cemîl'e yardımda bulunmuştu.

Kureyş'in en iyi şairi sayılan Dırâr'ın şiirlerinden 100 kadar beyit, çoğu İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde olmak üzere günümüze kadar gelmiştir. Hz. Ömer devrinde Hassân b. Sâbit'le karşılıklı şiir söyledikleri ve Hz. Ömer'in onun şiirlerinden hoşlandığı rivayet edilmektedir. Şairliği yanında nüktedan bir kişiliğe sahip olduğu da anlaşılmaktadır. İslâmiyet'i kabul etmeden önce müslümanlarla yaptıkları savaşlardan bahisle Hz. Ebû Bekir'e "Biz Kureyş'e sizden faydalı olduk, çünkü biz onları cennete gönderdik, siz ise cehenneme" dediği bilinmektedir.

Hadis rivayet edip etmediği kesin olarak bilinmeyen Dırâr'ın Yemâme'de şehid düştüğü kabul edilmektedir. Ancak bu görüşü benimsemeyen Hatîb el-Bağdâdî onun Medâin fethine katıldığını ve Dımaşk'ta yaşadığını söylemekte, fakat ne zaman öldüğünü zikretmemektedir. İbnü'l-Esîr ise bir taraftan 12'de (633) şehid olduğunu söylerken diğer taraftan 18 (639) yılına kadar çeşitli Irak şehirlerinin fethinde bulunduğunu kaydetmek suretiyle çelişkiye düşmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 410-415, 450-451; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳāt*, V, 454; Cümahî, *Fuḥûlü'ş-şu'arâ*, I, 233, 243-244, 250-253; Taberî, *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), II, 360-361, 369, 573-574; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġānî*, IV, 140-141; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 209-210; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, I, 200; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 181, 390, 392, 418, 482, 508, 525, 530, 555; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midaḥ* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dımaşk 1407/1987, s. 132-135; İbn Hacer, *el-İṣâbe* (Bicâvî), III, 483-485; Ali Fehmi Câbic, *Hüsnü's-sahâbe*, İstanbul 1324, I, 30-35; Mehmed Zihnî, *Meşâhîrü'n-nisâ*, İstanbul 1294, I, 57; Blachère, *Târîḫu'l-edeb*, s. 341; Sezgin, *GAS*, II, 281-282; "Dirār b. al-Khaṭṭāb", *EI²* (Fr.), II, 326.

 M. YAŞAR KANDEMİR

DIRÂRİYYE

(الضرارية)

Mu'tezile âlimlerinden Dırâr b. Amr'ın
(ö. 200/815 [?])
görüşlerini benimseyenlere verilen ad

(bk. DIRÂR b. AMR).

DIRGĀM b. ÂMİR

(ضرغام بن عامر)

Fârisü'l-müslimîn Ebü'l-Eşbâl Dırgām b. Âmir b. Sevvâr el-Lahmî
(ö. 559/1164)

Fâtımî veziri, kumandan.

Hîre Lahmî hükümdarları ailesindendir. Kaynaklarda ilk defa 548 (1153) yılı olayları anlatılırken adı geçen Dırgām, aralarında Üsâme b. Münkız'ın da yer aldığı, müstakbel vezir Abbâs kumandasında Askalân'daki garnizonu Kahire'ye getirmek üzere görevlendirilen birlikte bulunuyordu.

Son büyük Fâtımî veziri olan Talâi' b. Rüzzîk "Berkıyye" adıyla bir askerî sınıf meydana getirdi ve başına yakın adamlarından Emîr Dırgām'ı kumandan tayin etti. Dırgām aynı zamanda Talâi'in oğlu Rüzzîk'in binicilik ve atıcılık hocasıydı. Bu alandaki maharetinden dolayı Talâi' tarafından kendisine "Fârisü'l-müslimîn" lakabı verilmişti. Dırgām'ın kumandasında Muharrem 553'te (Şubat 1158) Kudüs Haçlı Krallığı'na karşı gönderilen 4000 kişilik bir ordu, 15 Safer 553 tarihinde (18 Mart 1158) Filistin'de Haçlılar'a karşı zafer kazandı. Ertesi yıl vezirin oğlu Rüzzîk ile beraber, Yukarı Mısır'da isyan eden Behrâm'a karşı gönderildiler